Kharazmi University

Space Economy and Rural Development

Online ISSN: 2588-476x
Homepage: https://khu.ac.ir

The village as the base of the Asian mode of production

Masoumeh Rafiei [1] | Vahid Riahi [2]✉ | Sohrab Yazdani [3] | Farshid Mehri [4]

1. Department of Geography and Rural Planning, Faculty of Geographical Sciences, Kharazmi University, Tehran, Iran. E-mail: raha_rafie@yahoo.com
2. Corresponding Author, Department of Geography and Rural Planning, Faculty of Geographical Sciences, Kharazmi University, Tehran, Iran. E-mail: riahi@khu.ac.ir
3. Department of History, Faculty of Literature and Humanities, Kharazmi University, Tehran, Iran. E-mail: yazdani@yahoo.com
4. Department of History, Islamic Azad University, Science and Research Branch, Tehran, Iran. E-mail: farshidmehri48@gmail.com

Article Info

Article type:
Research Article

Article history:
Received 25 January 2025
Received in revised form 07 October 2025
Accepted 16 November 2025
Published online 19 February 2026

Keywords:
Production Basics,
Village,
Asian Village,
Asian Production Method.

ABSTRACT

Objective: With the formation of the discourse of the Asian mode of production formulated by Marx and Engels in the late 19th century, and based on geographical, social, and political components, the village was recognized as the main base and the top of the theory of the Asian mode of production. Following the placement in the process, in which the village is the validity and fundamental characteristic of the theory, relations emerged that can be interpreted collectively in a comprehensive and superior connection with rural geography. This research aims to explain the position of the village in the theory of the Asian mode of production by reviewing the theory and different interpretations of various sciences on the subject of the position of the village.

Methods: The statistical population of this study is the documentation of various sciences, especially historical studies, economic sciences, social sciences, and sometimes geographical sciences, related to the theory of the Asian mode of production. For this purpose, related studies, especially in African regions and the countries of China, Korea, Iran, and Russia, which the study of the discourse of the Asian mode of production focuses on, have been reviewed. The research method in this study is interpretive, with a review of examples and evidence adopted from the texts.

Results: By putting together about 80 exemplary witnesses, seven core and focal categories were obtained from which the village can be interpreted as the main context for the formation of the Asian production theory. An authoritarian society, influenced by centralized power, dominated by a subsistence economy, self-sufficiency, one-way management, and a closed social order, is also characteristic of rural societies in their Eastern (Asian) context.

Conclusions: In societies where the discourse of Asian production has been discussed, the village is first the main context for the formation of the theory of Asian production; then, in interpretations of the Asian production method, the village is known as an authoritarian society, influenced by centralized power, dominated by a subsistence economy, self-sufficient, with one-sided management, and with a closed social order.

Cite this article: Rafiei, M., Riahi, V., Yazdani, S., & Mehri, F. (2026). The village as the base of the Asian mode of production. *Space Economy and Rural Development*, 14 (54), 133-148. http//doi.org/10.66224/serd.14.54.1

© The Author(s)
Publisher: Kharazmi University
DOI: http//doi.org/10.66224/serd.14.54.1

[Downloaded from isharat.khu.ac.ir on 2026-10-30]
[DOR: 20.1001.1.23222131.1404.14.54.7.1]
[DOI: 10.66224/serd.14.54.1]

EXTENDED ABSTRACT

Introduction

The theory of the Asian mode of production was founded in 1853 by Marx and Engels. In the meantime, the indicators that led to the formation of the theory, which led to its preservation, were considered as basic structures, such as harsh geography, land ownership and water facilities, surplus usurpation by the government, property Community, lack of private property and capital accumulation, water civilization, and successive droughts (Marx, 1984: 472). These geographical and objective foundations led the discourse on Asian production to show that, for the reasons mentioned, Eastern societies have not been able to undergo similar periods in Western history (slavery, feudalism, capitalism) (Cornin, 1963: 153). Based on this, the question arises of whether the Asian mode of production can be treated as an independent production system throughout history. Or is this discourse a unique formulation of the statements of history that was born based on the specific geographical features and the form of the organization of geographical space in the structure of a chain of Asian villages? With these points, and based on the interpretation of texts related to different countries such as China, Iran, Japan, Russia, India, Africa, and Korea on the Asian production method, the present study seeks to answer the question of the place of the village in the theory of the Asian production method. And what are the features?

Methods

In this research, the paradigm of scientific interpretive cognition is a qualitative research method based on the logic of interrogation and its approach is interpretive. According to the research problem and its purpose (historical analysis), text analysis is used. Interpretation here refers to different semantic horizons, which are in fact a dialogue between the interpreter and the text. Also, the library method was used to collect information, and, in the framework of the interpretive approach, the qualitative content analysis method was used. In this study, sources that were specifically related to the issue of Asian production and the role of villages in this theory were examined, and studies in the statistical population of China, Japan, Korea, Africa, Russia, India, and Iran were examined. The reasons for examining the mentioned countries in this study include the following. According to most of the texts related to the Asian mode of production, the village is considered as the source and axis of the Asian production discourse, during which other topics presented in the context of superstructure construction led to their own interactions and formed the structure of the Asian mode of production (see, Jae-hyeon Choe, 1987- Robert W July, 1975- Hobsbawm, 1964-Guna, 1984). Hence, in the first place, the village; The foundation and unit of the theory, is known in this study.

Results

The results show that the main structure of the theory of the Asian production method is based on villages; In these villages, characteristics such as a tyrannical society, a geographical unit affected by centralized power, a subsistence economy, self-sufficiency, one-sided management, and a closed social order in the Asian mode of production are seen. However, there are ambiguities in some features. Critics, for example, argue that Marx's analysis of self-sufficient villages is skeptical because he basically did not know about Eastern societies and their history, and his views could not be generalized. Or in another example, Erfan Habib, in studies, refers to local trade and the relationship between peasants and markets in India, which was very important and contradicts the lack of rural dynamics that Marx has expressed. In Akbarshah, India, local trade was a trade between the city and the surrounding villages and the village of India, contrary to what Marx and the proponents of his theory wrote, as a coexistence of a group

[Downloaded from isharat.khu.ac.ir on 2026-10-30]
[DOR: 20.1001.1.23222131.1404.14.54.7.1]
[DOI: 10.66224/serd.14.54.1]

of people and relations that prevented the sedentary isolation. Also, according to critics of the Asian mode of production in Iran, it is difficult to find a situation that confirms the basic rulings of Marx and Engels in the Asian mode of production. Because, for example, in the third to fifth centuries, which is considered the period of economic-cultural prosperity or the golden age of Iran, historians mention the metropolises of Neishabour, Isfahan, Rey, and Shiraz, where craft and commercial products were very popular.

Conclusion

According to the results of this study, the cohesion of agriculture and handicrafts in the form of micro and closed economy is in fact one of the indicators of fragility of the economy as the basis of human relations, one of which is the limitation of private property and the power of shared production methods, but in this case There have also been criticisms that the essence of communal systems did not hinder the progress and spread of the traditional economy, not as Marx acknowledged, but by communal systems such as Baneh in Iran, or the existence of panchayats in India, which was a white-bearded institution in rural areas that was more public. In some sources, such as Maurice Goodlie's explanation, it is said that the process of Eastern tyranny was the simplest form to be criticized by sociologists and historians under its cover by sociologists and historians, and not a historical fact that occurred specifically in the East (cf. Khosravi, 1397).

Keywords: Production Basics, Village, Asian Village, Asian Production Method.

Author Contributions

The level of participation of the authors in this article is equal.

Data Availability Statement

Data will be available upon request.

Acknowledgements

The authors express their gratitude to all participants in the present study.

Ethical considerations

The authors adhered to ethical principles in conducting and publishing this research, and all authors approve this statement.

Funding

This research received no specific grant from any public, commercial, or nonprofit funding agency.

Conflict of interest

The authors declare that there is no conflict of interest.

[Downloaded from isharat.khu.ac.ir on 2026-10-30]

[DOR: 20.1001.1.23222131.1404.14.54.7.1]

[DOI: 10.66224/serd.14.54.1]

دانشگاه خوارزمی

اقتصاد فضا و توسعه روستایی

شاپا الکترونیکی: ۲۵۸۸-۴۷۶X

Homepage: https://khu.ac.ir

روستا به مثابه بستر شیوه تولید آسیایی

معصومه رفیعی [۱] | وحید ریاحی [۲]✉| سهراب یزدانی [۳]| فرشید مهری [۴]

۱. گروه جغرافیا و برنامه‌ریزی روستایی، دانشکده علوم جغرافیایی، دانشگاه خوارزمی، تهران، ایران. رایانامه: raha_rafie@yahoo.com

۲. نویسنده مسئول، جغرافیا و برنامه‌ریزی روستایی، دانشکده علوم جغرافیایی، دانشگاه خوارزمی، تهران، ایران. رایانامه: riahi@khu.ac.ir

۳. گروه تاریخ، دانشکده ادبیات و علوم انسانی، دانشگاه خوارزمی، تهران، ایران. رایانامه: yazdani@yahoo.com

۴. گروه تاریخ، دانشگاه آزاد اسلامی واحد علوم و تحقیقات، تهران، ایران. رایانامه: farshidmehri48@gmail.com

اطلاعات مقاله

نوع مقاله:
مقاله پژوهشی

تاریخ دریافت: ۱۴۰۳/۱۱/۰۶
تاریخ بازنگری: ۱۴۰۴/۰۷/۱۵
تاریخ پذیرش: ۱۴۰۴/۰۸/۲۵
تاریخ انتشار: ۱۴۰۴/۱۱/۳۰

کلیدواژه‌ها:
بنیان‌های تولید،
روستا،
روستای آسیایی،
شیوه تولید آسیایی.

چکیده

هدف: با شکل‌گیری گفتمان شیوه تولید آسیایی که مارکس و انگلس در اواخر قرن نوزدهم صورت‌بندی کردند، و بر پایه مولفه‌های جغرافیایی، اجتماعی و سیاسی، روستا پایگاه اصلی و فراز نظریه وجه تولید آسیایی شناخته شد. به‌دنبال قرارگیری در فرآیندی که در آن روستا اعتبار و شاخصه بنیادی نظریه است، مناسباتی به‌وجود آمد که مجموعاً در ارتباط فراگیر و فرادستی با جغرافیای روستایی قابل تفسیر هستند. این تحقیق با هدف تبیین جایگاه روستا در نظریه شیوه تولید آسیایی به‌دنبال مرور نظریه و تفسیرهای متفاوت دانش‌های گوناگون در موضوع جایگاه روستا است.

روش پژوهش: جامعه آماری این پژوهش، مستندات دانش‌های گوناگون به‌ویژه مطالعات تاریخی، علوم اقتصادی، علوم اجتماعی و بعضاً علوم جغرافیایی، در ارتباط با نظریه شیوه تولید آسیایی است. بدین منظور، مطالعات مرتبط به‌ویژه در مناطق آفریقا و کشورهای چین، کره، ایران و روسیه که مطالعه گفتمان شیوه تولید آسیایی بر آن‌ها تمرکز دارد، بررسی شده است. روش تحقیق در این پژوهش تاویل‌گرایی با مرور مصداق‌ها و شواهدی است که از متون اتخاذ گردیده است.

یافته‌ها: با کنار هم قراردادن حدود ۸۰ شاهد مثالی، هفت مقوله هسته‌ای و کانونی به‌دست آمد که از آنها می‌توان روستا را بستر اصلی شکل‌گیری نظریه تولید آسیایی تفسیر کرد. اجتماع استبدادزده، متاثر از قدرت متمرکز، دارای حاکمیت اقتصاد معیشتی، دارای خودکفایی، مدیریت تک‌وجهی و دارای نظم اجتماعی بسته نیز از ویژگی‌های جوامع روستایی در بستر شرقی (آسیایی) آن است.

نتیجه‌گیری: در جوامعی که گفتمان تولید آسیایی مورد بحث بوده است، روستا نخست بستر اصلی شکل‌گیری نظریه تولید آسیایی است؛ سپس در تفسیرهای شیوه تولید آسیایی روستا با ویژگی‌های اجتماع استبدادزده، متاثر از قدرت متمرکز، دارای حاکمیت اقتصاد معیشتی، دارای خودکفایی، مدیریت تک‌وجهی و دارای نظم اجتماعی بسته شناخته می‌شود.

استناد: رفیعی، معصومه؛ ریاحی، وحید؛ یزدانی، سهراب و مهری، فرشید (۱۴۰۴). روستا به مثابه بستر شیوه تولید آسیایی. *اقتصاد فضا و توسعه روستایی*، ۱۴ (۵۴)، ۱۳۳-۱۴۸. http//doi.org/10.66224/serd.14.54.1

© نویسندگان

ناشر: دانشگاه خوارزمی

[Downloaded from isharat.khu.ac.ir on 2026-10-30]
[DOR: 20.1001.1.23222131.1404.14.54.7.1]
[DOI: 10.66224/serd.14.54.1]

مقدمه

نظریه شیوه تولید آسیایی در سال ۱۸۵۳ توسط مارکس و انگلس بنا نهاده شد، نبود مالکیت خصوصی بر زمین در شرق و یا بالطبع رکود اجتماعی، ازجمله محرک‌های اصلی صورت‌بندی نظریه مذکور شناخته شدند (مارکس[1]، ۱۹۷۶: ۷). در این میان شاخص‌هایی که به شکل‌بندی نظریه انجامید و به فراخور، موجبات ابقای آن را فراهم آورد به مثابه ساختارهای پایه‌ای در نظر گرفته شدند که می‌توان به نمونه‌ای از آنها اعم از جغرافیای خشن، مالکیت دولت برزمین و تاسیسات آبی، غصب مازاد محصول توسط دولت، مالکیت اشتراکی، نبود مالکیت خصوصی و انباشت سرمایه، تمدن آبی، خشکسالی‌های پی‌درپی اشاره کرد (مارکس، ۱۳۶۳: ۴۷۲). این بنیادهای جغرافیایی و عینی، گفتمان وجه تولید آسیایی را به سمت و سویی سوق داد تا مبین آن باشد که بنا به دلایل ذکر شده جوامع شرقی نتوانسته‌اند دوران‌های مشابه ادوار تاریخی غرب (برده‌داری، فئودالیسم، سرمایه‌داری) را طی کنند (کورنین،۱۹۶۳: ۱۵۳).[2] با استناد به مبانی شکل‌گیری نظریه وجه تولید آسیایی و بارز بودن مولفه‌های جغرافیایی در تبیین این گفتمان، و البته نقش سکونتگاه‌های روستایی به عنوان اولین و ابتدایی‌ترین مکان‌های جغرافیایی که در لوای آنها بنیان‌های نظریه شیوه تولید آسیایی شکل گرفت، به نظر می‌رسد این مهم در نظریه شیوه تولید آسیایی و در تفسیرهایی که از نظریه استخراج شده، مورد غفلت قرارگرفته است. احتمال می‌رود غفلت مزبور به دلیل توجه بیشتر مطالعات و تفسیرهایی باشد که از سوی مورخان، اقتصاددانان و جامعه‌شناسان درباره شیوه تولید آسیایی صورت گرفته است. چنان که مطالعه کاتوزیان درباره اقتصاد سیاسی ایران (۱۳۹۲)، یا مطالعه امیر خسروی درباره نقد نظریه شیوه تولید آسیایی (۱۳۹۷)، و حتی عظیمی در خصوص شیوه تولید آسیایی در استان گیلان (نظریه نظام آسیایی و یک مطالعه موردی در ایران)، نقش روستا را کمرنگ دیده‌اند. در بسیاری از مطالعات مرتبط با شیوه تولید آسیایی در خارج از ایران از جمله تحقیقات ولف، لارنس، لینچمن، هابسبام نیز همین مساله مصداق دارد. در واقع این محققان شیوه‌ی تولید آسیایی را نظریه‌ای در مورد شیوه‌ی تولید و نظریه دولت محور می‌دانند، اما در بررسی نقش روستا در نظریه شیوه تولید آسیایی غفلت داشته‌اند. این بدان علت است که دولت در این نظریه به عنوان یک متغیر مستقل مورد تأکید قرار گرفته است. شیوه‌ی تولید آسیایی نیز همانند فئودالیسم، نظامی است که در آن زمین، ابزار تولید محسوب می‌شود. با این تفاوت که در آن شیوه کسب مازاد از طریق مالیات‌بندی به وسیله دولت صورت می‌گیرد. مطابق با فهم مارکس، بر اساس قانون‌مندی‌های شکل‌گیری شیوه تولید آسیایی، نظام آسیایی با پارادوکسی مواجه می‌شود که از یک طرف تاریخ پیش‌سرمایه‌داری به نظام‌های اشتراکی ابتدایی، برده‌داری و فئودالیسم تقسیم می‌شود و از طرف دیگر از نظامی صحبت می‌شود که به نظام آسیایی منتسب است. بنابراین یک شکاف در این مفهوم به وجود آمده و این پرسش مطرح است که آیا اساسا شیوه تولید آسیایی می‌تواند به عنوان یک نوع نظام مستقل تولیدی در طول تاریخ معرفی شود؟ و یا این گفتمان یک صورت بندی منحصر به فرد از گزارهای تاریخ به شمار می‌آید که بر بنیاد ویژگی‌های خاص جغرافیایی و شکلی از سازمان‌یابی فضای جغرافیایی در ساختار زنجیره‌ای از روستاهای آسیایی متولد شد؟ با این نکات، و بر اساس تفسیر متون مربوط به کشورهای مختلفی همچون چین، ایران، ژاپن، روسیه، هند، آفریقا و کره درباره شیوه تولید آسیایی، مطالعه حاضر در پی پاسخ به این پرسش است که جایگاه روستا در نظریه شیوه تولید آسیایی چیست؟ و مبین چه ویژگی‌هایی است؟

پیشینه پژوهش

۱. پیشینه نظری

شکل‌گیری نظریه تولید آسیایی در پاره‌ای از موارد بر نظریه‌های کلاسیک جغرافیا و بعضا جبر جغرافیایی متمرکز بوده و می‌توان گفت نظریه‌های کلاسیک غالبا بر اصالت طبیعت احاطه دارد. نظریه‌های جغرافیائی و تاثیر عوامل آب و هوایی در شکل‌گیری پدیده‌های انسانی از دوره باستان مورد توجه و مطالعه خاص فلاسفه و دانشمندان قدیم بوده است (ابن‌ندیم، ۱۳۸۱: ۲۹۳). در میان

[1] - Marx
[2] - Kornein

[Downloaded from isharat.khu.ac.ir on 2026-10-30]
[DOR: 20.1001.1.23222131.1404.14.54.7.1]
[DOI: 10.66224/serd.14.54.1]

دانشمندان متقدم، استرابو و آگوستین و آکویناس یونانی و از میان مسلمانان ابن خلدون به نحوی از نظریه‌های جغرافیایی در امر تکامل و پیدایش تمدن و جامعه انسانی استفاده کرده‌اند (ابن خلدون،۱۳۵۹). بقراط در قرن چهارم قبل از میلاد با انتشار کتابی به نام آب‌ها، هواها و جاها به اختصار از تاثیر محیط جغرافیایی در ساختمان طبیعی اقوام و تشکیلات قانونی دولت‌ها سخن گفت و هرودوت در تاریخ خود آن را به کار بست (هرودوت، ۱۳۵۶). بنا بر مطالعات این دانشمندان، آب و هوای طبیعی، حرارت، تغییرات فصلی و جریان‌های زیرزمینی، پدیده جاذبه، جریان رودها و دریاها، آن حد که مستقل از دخالت انسانی وجود دارند، عوامل جغرافیائی نامیده شده و موجبات برتری ملت‌ها به شمار می‌روند. ارسطو علت کامیابی یونانیان و حتی برتری عقلی آنان را آب و هوای معتدل یونان می‌دانست (حمید،۱۳۵۶:۱). صاحب نظران، با قبول این عوامل به عنوان عناصر اصلی و سازنده محیط جغرافیائی، معتقدند که عناصر مزبور، تأثیر قاطع و تعیین‌کننده‌ای در سرنوشت تمدن‌ها، پیدایش تاریخ و چگونگی رفتار و خوی آدمی و سازمان‌های اجتماعی و فعالیت‌های انسانی دارند (ارسطو،۱۳۶۴:۲۹۷). در همین ارتباط، ابن‌خلدون زندگی اجتماعی را چیزی جز یک پدیده‌ی طبیعی نمی‌داند و به استدلال او، احوال و دگرگونی‌های اجتماعی متفاوت، بیشتر از محیط جغرافیایی و آب و هوا سرچشمه می‌گیرد (ابن خلدون،۱۳۵۹). در دوره معاصر، منتسکیو از شرایط اقلیمی و آب و هوایی به عنوان دلیل مهم و تعیین کننده تکامل انسان یاد می‌کند (منتسکیو،۱۳۷۰،۹۴). در میان دانشمندان جغرافیایی، کارل ریتر بر تاثیر محیط طبیعی در زندگی انسان تاکید داشت و درباره کیفیت بهره‌برداری انسان و محیط به بحث‌هایی پرداخته است. وی همچون همبولت بر تاثیر جغرافیای طبیعی به ویژه گیاهان و زمین‌شناسی در شکل‌گیری مناسبات انسانی تاکید دارد. این بررسی‌ها سبب شد علم جغرافیا زمینه مساعدی برای ظهور رنسانس فراهم آورد. راتزل یکی دیگر از بانیان نظریه محیط‌گرایی متاثر از هگل و داروین محیط را موضوع و اساس علم اکولوژی می‌دانست و سازگاری جوامع با محیط را سبب دگرگونی خصایص انسان‌ها، در نهایت موجب تباین سبک زندگی آنها می‌پنداشت. آلن چرچیل سمپل شاگرد راتزل در جهت تبیین این دیدگاه می‌نویسد: انسان زاده زمین است، وی عنوان می‌دارد که عامل جغرافیایی در تاریخ طولانی پیشرفت‌های بشری به صورت پویا و تداوم بخش عمل کرده است (بهفروز، ۱۳۷۸:۱۶).

در گفتمان وجه تولید آسیایی توجه ویژه‌ای به بنیان‌های جغرافیایی و بسترهای محیطی شکل‌گیری نظریه نشده است، مارکس بنیاد فکری نظریه را بر اساس روش ماتریالیسم تاریخی قرار داد. ماتریالیسم تاریخی را می‌توان روشی برای توضیح وجوه تولید آسیایی، باستان، فئودال و سرمایه‌داری بکار برد. شیوه تولید آسیایی در واقع بخشی از ماتریالیسم تاریخی است و بیش از هر مفهوم دیگر، وضعیت نظری شیوه تولید آسیایی در روند تغییر و تجدید نظر بوده است. از اینرو ماتریالیسم تاریخی به منظور درک جنبش تاریخی که همیشه در جریان بوده، احیا شده است. در واقع شیوه تولید آسیایی فقط جزء مرکزی ماتریالیسم تاریخی نیست بلکه پایه و اساس آن را شکل می‌دهد. در این خصوص، و در رد ایده‌آلیسم، مارکس دیدگاه خود از جهان را بر مبنای ماتریالیسم توسعه داد. برطبق ماتریالیسم تاریخی، ماده تنها چیزی است که وجود آن قابل اثبات و قبل از هر چیز قرار دارد و دنیای ماده قبل از تمام "آگاهی‌ها" است و وجود اجتماعی بشر آگاهی آنها را تعیین می‌کند (مارکس و انگلس[1]،۱۹۸۳: ۲۸). ماتریالیسم تاریخی بیان می‌کند که نیروهای اقتصادی، نیروهای اصلی سوق دهنده‌ی بشر از طریق تاریخ با تعامل طبقه‌های مختلف بوده و تعاملات اقتصادی همان ارتباط بشر با دنیای مادی هستند. بشر در تولید اقتصادی زندگی خود، وارد روابط مشخصی می‌شود که تفکیک‌ناپذیر و مستقل از اراده‌ی او است؛ این روابط تولید برابر با مرحله دقیقی از توسعه‌ی نیروهای تولید مادی است (رویان، بی‌تا:۱). مجموع کل این روابط تولید، ساختار اجتماعی جامعه را تشکیل می‌دهد که مبنای شکل‌گیری آگاهی اجتماعی است. بنابراین نظریه؛ شیوه معیشت به عنوان بنیاد شکل‌گیری بسترهای فرهنگی و سیاسی و ایدئولوژیک شناخته می‌شود که مبتنی بر سازگاری با محیط جغرافیایی شکل گرفته است. در این مفهوم کلیت، "روابط تولید" است که ساختار اقتصادی جامعه (بنیان حقیقی) را ساخته و این بنیان اقتصادی اجتماع، "زیربنا" نامیده می‌شود (استنفورد،۱۳۸۴:۵۴). از اینرو نظر مارکس در واقع درباره طبیعت است که ماتریالیسم دیالکتیک نامیده می‌شود (کریمی، بی‌تا: ۱۸۷).

شیوه تولید آسیایی به عناصر ساختاری نوع خاصی از جوامع پیش سرمایه‌داری شامل فقدان مالکیت خصوصی ابزار تولید؛ سازمان‌های دسته جمعی (اقتصادی، سیاسی و ایدئولوژیک)؛ طبقه حاکم در یک دولت مستعمره و سازمان جمعی طبقه کارگر در

[1] - Marx and Engels

[Downloaded from isharat.khu.ac.ir on 2026-10-30]
[DOR: 20.1001.1.23222131.1404.14.54.7.1]
[DOI: 10.66224/serd.14.54.1]

جوامع کوچک روستایی اشاره می‌کند. در جوامعی که شیوه تولید آسیایی غالب بوده است، دهقانان مستقیما زمین را تنها تحت شرایطی در اختیار داشتند که متعلق به جامعه روستایی بود. تخصیص مازاد کار توسط طبقه حاکم در نتیجه برقراری عوارض به شکل مالیات بود که توسط همه جوامع کشاورزی و یا شهری به دولت پرداخت می‌شد. اولین بار مارکس، شکل‌های تولید آسیایی را از همه اشکال تولید قبل از سرمایه‌داری بازشناخت. وی استبداد شرقی، بی‌ثباتی، زیست قبیله‌ای و مالکیت جمعی را در واقع بنیادی دانست که عمدتا توسط ترکیبی از تولید و کشاورزی در جوامع روستایی ایجاد می‌شد (لارنس[1]، ۱۹۹۴: ۳۴). به نظر مارکس، استبداد شرقی منجر به فقدان مالکیت خصوصی می‌شود ولی در حقیقت اساس آن مالکیت قبیله‌ای یا اشتراکی است که در اکثر موارد ترکیبی از کارخانه‌های کوچک (مانوفاکتور) و کشاورزی در اجتماع کوچک است و تمام شرایط تولید و اضافه تولید را در برمی‌گیرد (مارکس،۱۳۸۰:۳۰). بنابراین در شیوه تولید آسیایی، در فقدان مالکیت از دیدگاه حقوقی که خصلت ویژه جوامع شرقی است، مالکیت کلان و گروهی وجود دارد که بیشتر اوقات حاصل ترکیب تولید کارگاهی و کشاورزی در درون یک آبادی کوچک است. این آبادی تمام شرایط باز تولید اضافی را در خود جمع می‌کند و مالکان بزرگ در شهرها ساکن می‌شدند، اما در شیوه فئودالی مالکیت خصوصی برجسته‌تر است و فئودال‌های بزرگ در قلاع خود در روستاها ساکن می‌شدند (مارکس،۱۳۶۳:۴۷۲).

مفهوم شیوه تولید آسیایی بیش‌تر بر پایه نظریه‌های اقتصاددانان کلاسیکی چون ریچارد جونز، جان استوارت میل، آدام اسمیت و جیمز میل استوار است. مارکس در آثار مختلف خود از جمله مقدمه‌ای بر انتقاد از اقتصاد سیاسی، مکاتباتش با انگلس و مقاله‌هایش در نشریهٔ دیلی تریبون؛ بارها اذعان داشته است که نبودن مالکیت خصوصی بر زمین کلید واقعی بهشت شرق است (مارکس[2]، ۱۹۷۶: ۱۹۰). در چارچوب شیوه تولید آسیایی، علاوه بر اینکه جغرافیا شالوده و بنیاد شکل‌گیری نظریه شناخته می‌شود، روستاها هستند که نقش مهمی در شکل‌گیری و بازتولید نظریه وجه تولید آسیایی ایفا می‌کنند. به عبارتی روستاها اساس حیات اجتماعی کشورهای شرقی را تشکیل می‌دهند. شیوه تولید آسیایی، عموما با تاکید بر تاسیسات آبیاری در مقیاس بزرگ، به ویژه دولت خودکامه، به مناسبات خویشاوندی، مالکیت جمعی روستایی و دهکده‌های منسجم خودبسنده توجه می‌کند. کل این شیوه تولید بین جامعه بی‌طبقه و با طبقه انتقالی است و بیشتر ویژگی‌های پیشا طبقاتی را حفظ می‌کند (مارکس، انگلس، لنین[3]، ۱۹۷۰: ۱۰۵). ماهیت خاص و درونی جوامع روستایی کوچک که وحدت جامعه آسیایی را شکل می‌دهند، تنها در داخل دولت مستبد تحقق یافته است. در نگاه مارکس جامعه روستای آسیایی یکی از اشکال قدیمی و از اولین و ابتدایی‌ترین اشکال سازمان اجتماعی بود که به عنوان یک نیروی طبیعی حکومت کرد (مارکس[4]،۱۹۷۱). از سوی دیگر، روستای آسیایی به میزان مشخصی، اصل همبستگی و همکاری گماینشافت[5] را ارائه می‌کرد که این اصل مغایر اصل رقابتی و تقسیم کار جامعه، مبتنی بر مالکیت خصوصی و ارتباطات است (لیختایم[6]، ۱۹۷۶: ۷۵). به این ترتیب، بر این اساس روستاها سلول‌های تشکل اجتماعی هستند که بنیان زندگی اجتماعی، زندگی مشترک افراد با مشاغل مختلف را شکل می‌دهند. روستاها محدود به مناطقی هستند که پایه‌های ساختاری تشکل اجتماعی را تشکیل می‌دهند. جوامع روستایی خود حکومتی بودند، جوامع روستایی خودکفا، مبتنی بر واحد کشاورزی و صنایع دستی بودند. این روستاها از زمان قدیم وجود نداشتند و با استقرار روابط مبتنی بر شیوه تولید آسیایی به وجود آمدند. پیشرفت اقتصاد روستایی مبتنی بر استفاده از شخم و کشاورزی پیش از هند و چین و سایر کشورهای قبیله‌ای، یک دستاورد تاریخی بزرگ است (بهادره[7]، ۱۹۸۰: ۲۶). مارکس مشاهده کرده بود که انحلال شیوه تولید آسیایی می‌تواند از طریق کارکردهای اقتصادی داخلی جوامع روستایی موثر باشد. تقریبا مشابه شیوه تولید سرمایه‌داری، شیوه تولید آسیایی دارای قوانین خاصی بوده است و مارکس این تصور را از شیوه تولید آسیایی داشت که یک بعد تاریخی پویا بوده و راکد در نظر گرفته نشد (بیلی[8]، ۱۹۸۱: ۶۷).

---

1 - Lawrence
2 - Marx
3 - Marx, Engels, Lenin.
4 - Marx
5 – در جامعه شناسی گماینشافت (اجتماع) قدیمی (old) است؛ گزلشافت (جامعه) به‌عنوان یک نام و یک پدیده، نوین (new) است.
6 - Lichtheim.
7 - Bhadra
8 - Bailey

[Downloaded from isharat.khu.ac.ir on 2026-10-30]
[DOR: 20.1001.1.23222131.1404.14.54.7.1]
[DOI: 10.66224/serd.14.54.1]

در مطالعات شیوه تولید آسیایی، مسایل کلیدی به عنوان مرزبندی‌های موضوعی وجود داشته است. نخست آنکه در بین اندیشمندان این حوزه، بیش از همه بر موضوعیت مساله ماتریالیسم و ارتباط تنگاتنگ آن با شیوه تولید آسیایی صحه گذاشته‌اند. تا آنجا که مفهوم شیوه تولید آسیایی زاده ماتریالیسم تاریخی شناخته می‌شود. به همین نسبت اولین مساله قابل تامل در شیوه تولید آسیایی، سیر غیر اروپایی توسعه بوده است. دوم، مرزی که مشخصا در این پژوهش پیگیری می‌شود و مورد مداقه قرارگرفته است به طور ویژه مربوط به مساله روستا و ارتباط آن با گفتمان حاضر به عنوان نقطه کانونی است. آنچه بررسی‌های صورت گرفته به انحاء مختلف سعی در تحلیل گفتمان وجه تولید آسیایی داشته‌اند، از این نظرگاه در تنافی با پژوهش پیش‌رو است که ویژگی بارز و نقطه مبنا در آنها به مواردی اطلاق شده است که نمی‌توانست خاستگاه اصلی گفتمان باشد. نکته حائز اهمیت و مغفول مانده که خود مارکس نیز فرصت ابقای آن را پیدا نکرد، وارد شدن به حوزه مطالعاتی روستا به عنوان شاخصه و بستری است که تمامی برهم کنش‌های مذکور در قاموس آن تولد یافته‌اند. این پژوهش نیز بر آنست تا بابی گشوده شود و از این منظر مقدمه‌ای رمزگشایی گردد که مقوله روستا، پایگاه اصلی سیر پژوهش‌ها باشد چراکه تنها از این زاویه می‌توان به نقش تحولات و تطورات تاریخی مولفه‌های گفتمان شیوه تولید آسیایی پرداخت.

۲. پیشینه تجربی

شایان ذکر است درباره شیوه تولید آسیایی مطالعات و پژوهش‌های متعددی صورت گرفته است. بجز مطالعات مبنا که از سوی نویسندگانی چون مارکس، انگلس، ویتفوگل و پری اندرسون نوشته شده، بیشتر نوشتارها جنبه تفسیری بر شیوه تولید آسیایی داشته است. در این رابطه دو جریان مورد نظر است که در ایران و خارج از آن اندیشمندان به تفصیل مباحثی را پیرامون وجه تولید آسیایی مطرح نمودند، به این معنا که در مطالعات صورت گرفته در ایران اساسا به روستا از منظر پایه‌ای توجه چندانی نشده و روستا مورد غفلت قرارگرفته است. همچنین از سوی دیگر، منابعی که به غیر از زبان فارسی به مسئله شیوه تولید آسیایی پرداخته‌اند نیز با آن که به جنبه‌هایی از عناصر روستایی توجه داشته‌اند، اما تفسیرشان به گونه‌ای بوده است که موجب گشته روستا وجهی منفی در جریان فرآیندهای توسعه و پویایی اجتماعی به خود گیرد و به گونه‌ای معرفی شود که روستا را پایه توسعه نایافتگی دانسته‌اند و نه پایه شیوه تولید آسیایی، ضمن آنکه روستا در این تفاسیر ارائه شده به طور کلی بدون در نظر گرفتن موقعیت خاص جغرافیایی در هر ناحیه مثلا در چین، ژاپن، کره، ایران، روسیه و ... دیده شده است، بنابراین در هر دو جریان فکری شکل گرفته، روستا منفور و در حاشیه باقی مانده است.

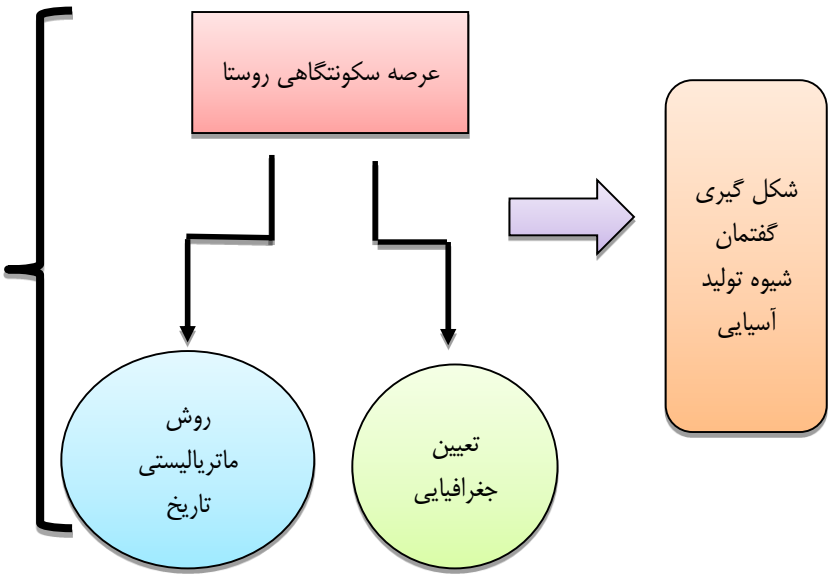

شکل ۱. پایه‌های تئوریک شیوه تولید آسیایی

[Downloaded from isharat.khu.ac.ir on 2026-10-30]
[DOR: 20.1001.1.23222131.1404.14.54.7.1]
[DOI: 10.66224/serd.14.54.1]

روش‌شناسی پژوهش

۱. داده‌ها و روش کار

در این پژوهش، پارادایم شناخت علمی تفسیری، روش تحقیق کیفی مبتنی بر منطق استفهام و رویکرد آن تاویل‌گرایی است. با توجه به مساله پژوهش و هدف آن (تحلیل تاریخی)، تحلیل متون مورد استفاده قرار می‌گیرد. تاویل‌گرایی در اینجا اشاره به افق‌های معنایی متفاوت دارد که در واقع گفتگویی میان تاویل کننده و متن است. هچنین برای جمع‌آوری اطلاعات از روش کتابخانه‌ای استفاده شد که در چارچوب رویکرد تاویل‌گرایی، روش تحلیل محتوای کیفی به کار برده شد. در این پژوهش واکاوی منابعی که اختصاصا به موضوع شیوه تولید آسیایی و نقش روستاها در این نظریه مرتبط بود، صورت گرفت و مطالعات در جامعه آماری کشورهای چین، ژاپن، کره، آفریقا، روسیه، هند و ایران مورد بررسی قرار گرفت. دلایل بررسی کشورهای ذکر شده، در این تحقیق شامل موارد زیر است.

- اساسا بیشترین مطالعات صورت گرفته در ارتباط با مساله تولید آسیایی، در این کشورها انجام گرفته است.
- در این کشورها، مصداق روستا ، به عنوان عنصر اصلی شیوه تولید آسیایی، عینی‌تر بوده است.
- جامعه آماری مزبور که غالبا دارای ساختار روستایی بوده، پایگان اصلی گفتمان شیوه تولید آسیایی به شمار می‌رود.
- بیشتر پژوهشگران درباره پایگان گفتمان شیوه تولید آسیایی و ساختار روستایی این جوامع اتفاق نظر دارند.

بنابر مطالعات، گروه‌های اصلی که بررسی‌های لازم پیرامون مساله مورد نظر را انجام داده‌اند و در این پژوهش نیز مورد استناد قرار گرفته‌اند، بیشتر شامل محققان داخلی است. در موارد دیگر، درباره استعمار، جنگ و یا دخالت امپریالیسم از منابعی استفاده شده که از سوی نویسندگان خارجی همچون والتر کیرنان در ارتباط با امپریالیسم و مساله هند به جا مانده است. همچنین در رابطه با ایران بیشتر استنادها به منابع مستشرقان شوروی است. در چین نیز بحث در مورد تولید آسیایی توسط محققان شوروی در طول سال‌های ۱۹۲۰ و ۱۹۳۰ با این موضوع جوانه زد که آیا چین باید جامعه فئودال یا نیمه فئودال توصیف شود و یا اینکه جامعه آسیایی تلقی شود؟ دراین خصوص طبق بررسی‌هایی که صورت گرفته اگر چه دوره زمانی دقیقی در ارتباط با منابع مورد بررسی مساله آسیایی در جوامع آماری ذکر نشده، اما می‌توان اذعان داشت بیشترین دوره‌های تاریخی که مساله شیوه تولید آسیایی در این کشورها مطرح شده، مربوط به دوران پیش از سرمایه‌داری است، به عنوان نمونه در کره زمان سلسله یی(۱۳۹۲-۱۹۱۰) دوره سلطنت چوسان که نام سلسله پادشاهی به نام خانوادگی آنها یعنی یی است توسط پژوهشگران کره مطالعه شده است، و یا چین نیز همانگونه محققان ابراز داشته‌اند قدیمی‌ترین و کلاسیک‌ترین نمونه شیوه تولید آسیایی است. گفته شده است در آفریقای قبل از چیرگی استعمار نیز زمانی که کمونیسم ابتدایی حاکمیت داشت، نشانه‌های بروز مصادیق شیوه تولید آسیایی نمود پیدا کرد. همچنین برنیر پزشک معروف دوران مغول، بیشترین مطالعات در ارتباط با مساله زمین‌داری را در کشورهای شرقی همچون هند، ترکیه و ایران صورت داد و مارکس از آنها بهره بسیار جست. از سوی دیگر، بر این اساس، یکی از خلاءهای بررسی مفهومی گفتمان تولید آسیایی، مشخص نبودن دوره تاریخی تحت حاکمیت شیوه تولید آسیایی و پراکنده بودن مطالعات انجام گرفته است که مورد انتقاد نیز واقع شده است.

جدول ۱ . تجارب جهانی شیوه تولید آسیایی در کشورهای منتخب

کشور	محور مطالعات
کره	شیوه تولید آسیایی در قالب زمین‌داری اجاره‌ای
روسیه	روستاهای روسیه نیمه فئودال نیمه آسیایی
چین	روستاهای چین کلاسیک‌ترین نمونه شیوه تولید آسیایی
هند	تشکل‌های اجتماعی روستایی و ترکیب کشاورزی و صنایع دستی
ایران	روستاهای متفرق و پراکنده
آفریقا	شیوه تولید آسیایی در روستاهای آفریقای پیش از استعمار تشکیلات آسیایی در روستاهای با تمدنی بسته و در انزوا

[Downloaded from isharat.khu.ac.ir on 2026-10-30]
[DOR: 20.1001.1.23222131.1404.14.54.7.1]
[DOI: 10.66224/serd.14.54.1]

در نهایت، با تمام شماری جامعه آماری در مرحله اول به طور تقریبی۸۰ عبارت و شاهد مثالی از متون مربوط به مطالعات کشورهای مختلف به عنوان مصداق استخراج شد. پس از ادغام عبارات متشابه و استخراج مفاهیم محوری، شواهد مثالی به ۴۳ واحد معنایی تقلیل یافت، و در نهایت ۷ مقوله هسته‌ای و کانونی به عنوان مقوله‌های بنیادی این پژوهش، بدست آمده است.

الف) استخراج شواهد:

در این مرحله با توجه به داده‌های در دسترس و تکیه بر آن قسم از مطالبی که بیشترین موضوعیت را در ارتباط با مساله داشته انتخاب می‌گردند. این مرحله حاوی مصادیقی است که پژوهش مورد نظر را به صورت ماهوی و محتوایی به تصویر می‌کشد، فقره‌ای که شامل اصلی‌ترین و اساسی‌ترین مواردی است که مساله تحقیق را معرفی می‌نماید. در پژوهش حاضر بر مباحث روستا به عنوان پایگاه اصلی نظریه، جامعه روستایی، کمون‌های روستایی، تشکل‌های اجتماعی روستایی پیشا سرمایه‌دارانه، نمودهای پدرسالارانه، اجتماعات بسته روستایی تاکید شده است. در این مرحله اهم مصادیقی که به عنوان نمونه در آفریقای قبل از استعمار و بازتاب وجه تولید آسیایی در کمون‌های ابتدایی روستایی آفریقایی مشاهده است، در چین وجود ریشه‌های تشکل‌های روستایی پیشاپیشانه، در هند اقتصاد سنتی و معیشتی روستایی؛ و در کره نوع زمین‌داری در قالب اقتدار سنتی و پدرسالارانه روستایی بیشترین نمونه و داده‌های گردآوری شده را شامل می شوند.

ب) عبارات مفهومی یا واحدهای معنایی:

در این مرحله، کدگزاری‌های باز و محوری و سپس تلفیق آنها صورت گرفته است. پس از آن شواهد مثالی به گونه‌ای تقلیل یافته ارائه شده‌اند، بدین صورت که موارد مشابه در یک رسته قرارگرفته و به شکل کوتاه شده‌ای که شامل ادغام کدهای باز است، ظاهر می‌شوند تا به ترتیب در مرحله بعدی از آنها مقولات هسته‌ای اخذ گردد.

ج) استخراج مقولات هسته‌ای:

این مرحله آخرین مرحله ایست که طی آن مقولات کانونی با تعمق و تدقیق در شواهد و واحدهای معنایی طبق بررسی مفهومی محقق انکشاف می‌شود. پس از تدوین مقولات هسته‌ای آنها باید مورد تفسیر قرارگیرند تا به طور کامل مساله مورد نظر و داده‌های مطالعاتی تجزیه تحلیل شوند.

د) تفسیر مقولات هسته‌ای:

در تفسیر مقولات هسته‌ای که به نقش و جایگاه بلامنازع روستا در گفتمان شیوه تولید آسیایی تاکید شده، ذکر این نکته حائز اهمیت است متونی که مورد بازخوانی قرار گرفتند، در واقع برگرفته از اصلی‌ترین منابعی است که در خصوص شیوه تولید آسیایی در کشورهای مورد بررسی نگاشته شده‌اند. اعم از مطالعات وارگا در چین، لنین در روسیه، بولا بهادرا در هند که رساله‌ای در این زمینه به تفصیل تدوین نموده است، والترکیرنان که به تفصیل در کتابی به تحولات جامعه هندی پرداخته‌اند، شایان ذکر است گزاره‌هایی که از مفاهیم مشترک اخذ گردید و طی مراحل کدگذاری به مقولات کلیدی منتهی شد، طی جدولی (جدول شماره۳) که در پیوست قرارگرفته است، تدوین شده است. در پایان نیز تفسیر۷ مقوله کانونی در این گزیدار آورده شده است.

ه) تفسیر مقوله‌های مرکزی:

در این مرحله پس از کدگزاری داده‌های اولیه، آنچه از دست آورد مقولات بدست آمده اخذ شد، بر این مهم صحه گذاشت که روستای آسیایی مطرح شده در شیوه تولید آسیایی، نوع خاصی از مناسبات اقتصادی– اجتماعی و سیاسی، با ویژگی اقتصاد معیشتی و کنش‌های اجتماعی را ارائه می‌دهد که برگرفته از زیربنای اقتصادی است؛ و به لحاظ ماهوی از جنبه‌ها و زمینه‌هایی برخوردار شده که مجموعا شاکله و اساس گفتمان وجه تولید آسیایی را باز تولید نمودند.

جدول ۲. مراحل تحلیل محتوای کیفی

مرحله	اول	دوم	سوم	چهارم
اقدام	مطالعه متون و استخراج شواهد	کد گزاری باز	کدگزاری هسته‌ای	طراحی مدل مفهومی

[Downloaded from isharat.khu.ac.ir on 2026-10-30]
[DOR: 20.1001.1.23222131.1404.14.54.7.1]
[DOI: 10.66224/serd.14.54.1]

مرحله	اول	دوم	سوم	چهارم
نتایج	تهیه شواهد مثالی	استخراج مفاهیم	استخراج مقولات هسته‌ای	تفسیر مقولات هسته‌ای

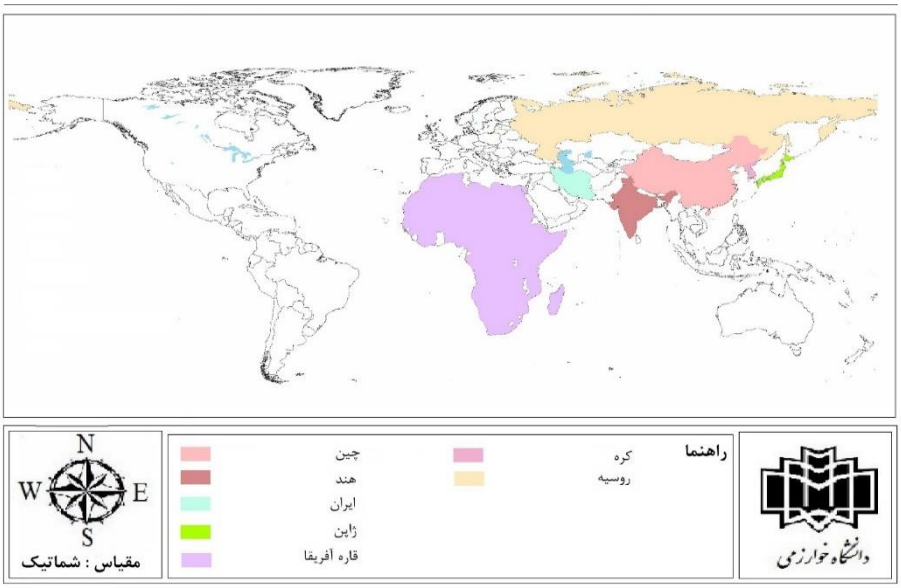

شکل ۲. محدوده مورد مطالعه

یافته‌های پژوهش

بنابر بیشتر متون مرتبط با شیوه تولید آسیایی، روستا به عنوان منشاء و محور گفتمان وجه تولید آسیایی در نظر گرفته شده است که طی آن سایر مباحث ارائه شده در بستری از ساخت‌های روبنایی، منجر به ایجاد برهم کنش‌هایی خاص خود شدند و در مجموع ساختار شیوه تولید آسیایی را شکل دادند (چوئه[۱]، ۱۹۸۷؛ گونا[۲]، ۱۹۸۴؛ جولای[۳]، ۱۹۷۵؛ هابسبام[۴]، ۱۹۶۴). از اینرو به طور پایه‌ای، روستا؛ بنیاد و واحد مبنای نظریه مذکور در این پژوهش شناخته شده است.

روستا محور گفتمان شیوه تولید آسیایی:

در واقع واقعیت اجتماعی، اقتصادی، فرهنگی یا تاریخی دارای پیچیدگی نامحدودی است. از این حیث روستا فی‌نفسه نقش محوری در نظریه شیوه تولید آسیایی ایفا می‌کند. تمام مناسبات تولیدی اعم از وجوه مختلف تولیدی که به عنوان نمونه در ایران شامل مناسبات ارباب و رعیت، سهم‌بری، نصفه‌کاری و ... می شد و مناسبات اجتماعی که به عنوان روابط روبنایی در ارتباط تنگاتنگ با شیوه‌های مختلف تولیدی و اقتصادی شکل می‌گرفت. مجموعه این فرآیندها بنابر نظریه وجه تولید آسیایی در روستا بوده و روستا پایه شکل‌گیری نظریه‌ای موسوم به وجه تولید آسیایی است.

بهاتچاریا[۵]، نظریه پرداز هندی می‌گوید:

"اتحادیه‌های روستا مهم‌ترین مولفه وجه تولید آسیایی در هند است (بهاتچاریا[۶]، ۱۹۷۸، ۶۵)."

کمون‌های روستایی با ایجاد تشکل‌های اجتماعی به طور فزاینده‌ای مسئول صورت‌بندی کنش‌هایی شدند که در درون خود به سازماندهی گفتمان وجه تولید آسیایی انجامید.

[1] - Choe
[2] - Guna
[3] - July
[4] - Hobsbawm
[5] - Bhattacharya
[6] - Bhattacharya

[Downloaded from isharat.khu.ac.ir on 2026-10-30]
[DOR: 20.1001.1.23222131.1404.14.54.7.1]
[DOI: 10.66224/serd.14.54.1]

"در آفریقا ساختار اقتصادی- اجتماعی مشخصه شیوه تولید آسیایی محدود به همزیستی دستگاه تولیدی در جامعه روستایی است (کسابا[1]، ۱۹۸۱). "

ابتدایی‌ترین و نخستین مولفه‌ای که بنابر آن می‌توان اظهار داشت چگونه شیوه تولید آسیایی به عنوان یک صورت‌بندی متمایز در طول تاریخ جان گرفت در کوچکترین واحدهای جغرافیایی بروز یافت.

"در هند و چین روستا اولین نقطه و کانون شکل‌گیری تمایلات گرایش به وجه تولید آسیایی است (کیرنان[2]، ۱۹۷۴: ۱۶۰)."

" کمون روستا (عنصر مرکزی شیوه تولید آسیایی)، توسعه چین را به عقب انداخت و مانع توسعه قابل توجهی از تجارت بومی شد (فوگل[3]، ۱۹۸۸: ۷۵)."

روستا اجتماع استبداد زده در شیوه تولید آسیایی:

بر اساس شیوه تولید آسیایی، دینامیک تاریخی و ساختار محیط طبیعی در روستاها شرایطی را بنا نهاد که این فضاهای کوچک جامانده در ساختار بسته، به پایگاهی تبدیل شوند که در واقع بن‌مایه و ریشه پدیده تاریخی استبداد و مبنای اصلی و عنصر اساسی شکل‌گیری شیوه تولید آسیایی باشند. به گونه‌ای که طی شواهد تاریخی چین و روسیه، این تشکل‌های کوچک متفرق، اهرم‌ها و بازوهای اجرایی وجه تولید آسیایی بوده که در پهنه آن به بازتولید استبداد نیز انجامید.

"در روسیه استبداد آسیایی دست نخورده باقی ماند و سیستم قدیمی صرفا نشان‌دهنده سلطه زندگی آسیایی است (لنین[4]، ۱۹۲۰: ۳۶۷).

" ترکیبی از کمون روستایی و سرزمین فئودالی در چین، استبداد "آسیایی" را به وجود آورده (فوگل[5]، ۱۹۸۸: ۷۶)."

روستا در این برداشت‌ها از جایگاهی برخوردار است که مشخصه‌های خود سازمانی را شکل داده است تا از طریق آن به گونه‌ای محوری در ساختارهای گفتمان تولید آسیایی دخالت ماهوی داشته باشد. بنابراین در این تفسیر، روستا بستر بروز استبداد نشده و بالذات، روستا در پی برقراری استبداد نبوده است، بلکه این مهم اشاره به شرایطی دارد که طی آن روستا علاوه بر آنکه نقطه آغازین و تمامیت گفتمان وجه تولید آسیایی را در برمی‌گیرد، بنا به تعاملات و روابطی که اقتضای ساختارهای بنیادین جغرافیایی و اقتصادی است، استبداد به روستا تحمیل شده و چه بسا که پذیرش این تحمیل، تنها گزینه ادامه حیات روستا بود.

"تشکل‌ها و اتحادیه‌های روستایی در هند منجر به شکل‌گیری استبداد شرقی شدند (بهاتچاریا[6]، ۱۹۷۸: ۳۴)."

"کمون روستایی در ژاپن اجازه نمی‌داد فرآیند توسعه به وقوع بپیوندند، این کمون‌ها شکل دهنده استبداد آیایی بودند (فوگل[7]، ۱۹۸۸: ۷۹)."

تاثیر قدرت متمرکز در روستاهای شیوه تولید آسیایی:

روستاهایی که در قالب گفتمان وجه تولید آسیایی بنیان شیوه تولید آسیایی را شکل دادند، همواره به نوعی این اجازه را به قدرت متمرکز و دولت مرکزی می‌دادند تا بیش از پیش، نقش آفرینی کنند. دولت متمرکز در شیوه تولید آسیایی با حاکمیت کاریزماتیک، از حق برتر برخوردار بود. این برخورداری در مواردی به معنای در اختیار گرفتن زمین و اراضی زراعی از سوی قدرت مرکزی و یا برخورداری در زمینه توزیع زمین در بین روستاییان و حتی در زمینه مالکیت اراضی زراعی و جریان تولید سنتی بود. طبق برداشت‌هایی که از نظریه تولید آسیایی تاکنون شده است، حکومت‌های تمرکز طلب از این استثناء خارج نبوده‌اند و به منظور مشروعیت بخشی به ساختار حکومتی از دایره و قاعده برتری طلبی خارج نبودند.

[1] - Csaba
[2] - Kiernan
[3] - Fogel
[4] - Lenin
[5] - Fogel
[6] - Bhattacharya
[7] - Fogel

[Downloaded from isharat.khu.ac.ir on 2026-10-30]
[DOR: 20.1001.1.23222131.1404.14.54.7.1]
[DOI: 10.66224/serd.14.54.1]

"در چین پادشاه تنها مالک زمین‌ها و دارنده حقوق الهی بود (لگراند[1]، ۱۹۹۰: ۱)."

"تمام زمین ها در روسیه اموال رئیس دولت محسوب می‌شد (لنین[2]، ۱۹۰۷: ۴۱۲)."

"توزیع زمین در روسیه براساس اراده صاحبان یا مقامات استبداد آسیایی بود (همو)"

معمولا نشانه‌های ظهور شیوه تولید آسیایی را در منابع مختلف با شکل‌گیری دولت‌هایی آغاز می‌کنند که به تمامی، خود را مقام شامخی می‌شناسند و در جایگاه بالاترین قدرت قرارگرفته و به عنوان ملاکین اصلی همه مایملک مردم و صاحبان برتر، خود را در نظر دارند.

"در هند دولت مالک قانونی و واقعی همه اراضی بود (هابسبام[3]، ۱۹۷۵: ۵۳). "

"در کره دولت صاحب برتر و حاکمیت شامل مالکیت زمین بصورت متمرکز می‌شد (چوئه[4]، ۱۹۸۷: ۱۳۳). "

"در ایران دستگاه متمرکز قدرت، مانع شکستن شکل سنتی تولید بود (طبری، ۱۳۵۸: ۱۹)."

"در ایران وابستگی کشاورزی به آب باعث ایجاد دیوان سالاری بزرگ و دولت هیدرولیکی و استبدادی شد (ماهرویان،۱۳۸۱: ۵۱)."

حاکمیت اقتصاد معیشتی در روستاهای مبتنی بر شیوه تولید آسیایی:

روستاهایی که واحد تشکیل دهنده گفتمان وجه تولید آسیایی و پایگاه نظریه بوده و با موضوعیت شیوه تولید آسیایی معرفی شدند، در کنار دستگاه قدرت متمرکز که مانع اصلی شکستن شیوه‌های سنتی تولید و برون رفت از اقتصاد معیشتی به سبک و سیاق قبیله‌ای و یا اشتراکی و کهنه بودند. بنابراین با حاکمیت این روند، اقتصاد طبیعی و سنتی در روستاها در انزوای بلند مدت ادامه داشت. به تعبیری این روستاها با شاخصه معیشتی بسته، بنیان نظریه‌ای را شکل دادند که یکی از مولفه‌های آن وجوه طبیعی و سنتی اقتصاد و اقتصاد شکننده بود. از نگاه کسانی که وضعیت اقتصادی و معیشت را پایگاه اصلی شیوه تولید آسیایی معرفی می‌کنند، وضعیت اقتصادی اتحادیه‌های روستایی گویای این مهم است که آنها جز در ساختارهای طبیعی و زیست بسته اقتصادی بنا به اقتضای شرایط جغرافیایی نمی‌توانند رویه‌ای دیگر را برگزینند.

"در چین سطح پایین توسعه اقتصادی و ترکیب کشاورزی و صنعت سازمان جمعی روستا را شکل می‌داد."

"در هند روستاها واحدهای زنده ترکیب کشاورزی و صنایع دستی هستند که هر کدام از آنها با تسلط اقتصاد سنتی و دنیای متمایز خود ذهن انسان را در کوچکترین قطب نمای ممکن محصور می‌کردند (بهاتچاریا[5]، ۱۹۷۸:۳۲)."

"اتحادیه‌های روستایی در هند بصورت انجمن‌های روستایی، اقتصاد طبیعی را هدایت می‌کردند (کیرنان[6]، ۱۹۷۴: ۱۶۴)."

"در آفریقا ساختارهای جمعی در سطح روستاها دارای اقتصاد شکننده بود(کسابا[7]، ۱۹۸۱)."

"در کره کولکتیوهای روستایی از طریق کنترل جمعی معطوف به کشت اشتراکی شکل سنتی اقتصاد را شکل می‌دادند (چوئه[8]، ۱۹۷۸)."

"در ژاپن سیستم‌های اقتصادی وابسته به کمون‌های ابتدایی بود (فوگل[9]، ۱۹۸۸)."

خودکفایی در روستاهای مبتنی بر شیوه تولید آسیایی:

یکی از ارکان اساسی روستاها در ارتباط با شیوه تولید آسیایی، خودکفایی در شیوه تولید و اقتصاد بسته بود که به نوبه خود روبناهای سیاسی و اجتماعی را نیز تحت تاثیر قرار می‌داد. این روستاهای محصور، بسته، خودساز و پراکنده، عامل مهمی در بازتولید شیوه‌های

[1] - Legrand
[2] - Legrand
[3] - Habsbawm
[4] - Choe
[5] - Bhatcharya
[6] - Kiernan
[7] - Csaba
[8] - Choe
[9] - Fogel

[Downloaded from isharat.khu.ac.ir on 2026-10-30]
[DOR: 20.1001.1.23222131.1404.14.54.7.1]
[DOI: 10.66224/serd.14.54.1]

سنتی معیشت بودند. شاید بتوان گفت که روستاهای خودبسنده در جریان تاریخ، به کمون‌هایی مبدل شدند که آثار خود محوری در آنها نوعیت تازه و تشخص ویژه‌ای به آنان بخشید، به گونه‌ای که برای برون رفت از دامن شرایط سخت جغرافیایی- اقتصادی ـ سیاسی به روستاهای مستقل و حاشیه‌ای تبدیل شدند.

"در روسیه روستاها آسیایی با ویژگی خودسازی و خودکفایی اساس سیستم‌های آسیایی را شکل می‌بخشند (لنین[۱]، ۱۹۰۷)."

"تشکل اجتماعی در هند شامل جوامع روستایی خودکفا و منسجم است (مارکس[۲]، ۱۹۷۳: ۴۶)."

"در آفریقا تکامل جوامع روستایی بر اساس فعالیت تولید جمعی و معیشت خودکفا و سلسله مراتب عمودی متصل به واحد بالاتر بود (جولای[۳]، ۱۹۷۵: ۸۷)."

"در ژاپن تاکید شیوه تولید آسیایی با تاکید بر روستاهای جداشده و خودبسنده معرفی می‌شود (فوگل[۴]، ۱۹۸۸)."

"در ایران مالکیت جمعی، روستاهای پراکنده، خودبسنده، ماهیت استبدادی دولت حاکم بود (کاتوزیان،۱۳۹۲: ۴۸)."

پدرسالاری در روستاهای مبتنی بر شیوه تولید آسیایی:

پایداری زیست قبیله‌ای و تک وجهی شدن روستاها، به گسترش پدرسالاری در سکونتگاه‌های شیوه تولید آسیایی دامن می‌زد. همین امر موجب فراهم شدن روستا برای قرارگیری در نقش یک تشکل، پایه نظریه را شامل می‌شد. این مهم نقش بارزی در ابقاء معیشت سنتی و ایستایی در قالب‌های کهنه را در روستاهای شیوه تولید آسیایی ایفا می‌کرد. روستای پدرسالار که در ادامه روستای جدا افتاده و مستقل شکل گرفته بود، ناگزیر به انتخاب گزینه‌های جایگزین برای اداره جامعیتی بود که در خود می‌دید و البته به خود بخشیده بود تا تحت سامان این نوع زیست اجتماعی به باور خود مختاری‌اش غنا بخشد.

"در روسیه حاکمیت بربریت و زندگی روستایی پدرسالارانه سبب بازتولید معیشت سنتی می‌شد (لنین[۵]، ۱۹۲۰)."

"در روستاهای آفریقا، سازه‌های پدرسالار در یک تکینگی منحصر به فرد شکل دهنده روبنای شیوه تولید آسیایی بود و اساسا سازمان روستایی مبتنی بر نظام قبیله‌ای و پدرسالاریسم بود(جولای[۶]، ۱۹۷۵)."

نظم اجتماعی بسته در روستاهای مبتنی بر شیوه تولید آسیایی:

نهایتا آنکه در سیر تاریخی شکل‌گیری روستاهای تحت لوای شیوه تولید آسیایی و با بررسی شواهد بدست آمده، عامل اساسی و مکنون نظم اجتماعی منحصر به فرد و بسته، روستای آسیایی شناخته شد. روستا طبق گفتمان شیوه تولید آسیایی به گونه‌ای نقش آفرین شد که قرارگیری در بن‌بست جغرافیایی و مناسبات تاریخی، فارغ از تغییر و تحول ریشه‌ای، در آن به بروز تشکلی پیشاپیشانه منجر گردید.

"در چین روستاها فاقد پویایی اجتماعی بودند و ثبات و رکود ویژگی برجسته تاریخ چین است (لگراند[۷]، ۱۹۹۰)."

"جامعه روستایی در چین تشکل اجتماعی پیشا پیشانه یا پیشا پاپلیستی است."

"چین یک تمدن با سازمان سنتی تولید که کمون‌های روستایی در شکل‌های اولیه و باقی مانده است."

"در روسیه بوروکراسی عریض دخیل است (لنین[۸]، ۱۹۲۰)."

از نگاه برخی، معیشت روستایی در تعریفی که شیوه تولید آسیایی ارائه می‌دهد نوعی زندگی بسته و به لحاظ مفهومی ساختار در خود فرورفته است. این درحالی است که اتفاقا جامعه روستایی در این شرایط تحمیل شده جغرافیایی که گویای نوع خاصی از ویژگی‌های معیشتی است در تلاش برای باز تولید خود به عنوان یک سازمان جغرافیایی اساسا پرشور با وجه‌هایی بس فاخر است

[1] - Lenin
[2] - Marx
[3] - July
[4] - Fogel
[5] - Lenin
[6] - July
[7] - Legrand
[8] - Lenin

[Downloaded from isharat.khu.ac.ir on 2026-10-30]
[DOR: 20.1001.1.23222131.1404.14.54.7.1]
[DOI: 10.66224/serd.14.54.1]

که در مصادیق فرهنگی و تاریخی بسیار مشاهده شده است. اما روستا در چنان وضعیتی ناگزیر به انتخاب زیستنی علی الظاهر بسته البته با نظمی پایدار بود.

"تشکل روستایی در هند عامل ایجاد رکود اجتماعی است (مارکس[1]، ۱۹۷۳: ۴۶)."

"آفریقا قبل از چیرگی استعمار جامعه غیرقابل تغییر با حاکمیت نظام آسیایی بود و انسداد و تمایل به رکود در جوامع پیشین روستایی مشاهده می‌شد (کسابا[2]، ۱۹۸۱)."

" کمون روستا در چین مسئول رکود اجتماعی بود (فوگل[3]، ۱۹۸۸: ۷۲)."

با کنار هم نهادن مرزبندی‌هایی که از مفهوم شیوه تولید آسیایی معرفی شده‌اند در این پژوهش به این مرز اکتفا می‌گردد که روستا نقطه ثقل روایت‌های نظری شیوه تولید آسیایی و خاستگاهی است که الگوهای ساختار و فرآیند را در قالب اندیشه‌ای که با گفتمان مسلط نظریه همخوانی و قرابت بیشتری دارد، باز تولید می‌کند. روستا نقطه آغاز تاریخ روایی به عنوان یک تشخص عینی، جایگاه و فضای شکل‌یابی صورت‌بندی نظریه و در نهایت یک ساختار سازمان‌مند و فضای عینی پدیدارها، در این فراگرد حائز اهمیت بسزایی است. روستا بستر گفتمان شیوه تولید آسیایی و تکامل آن است و فضایی جغرافیایی و حلقه مفقوده‌ای است که طبق تعریف مفهومی از آن در ارتباط مستقیم با وجه تولید آسیایی قرار دارد و اساسا بستر تولد این نظریه در روستا است. روستاهای آسیایی با ویژگی‌های خاصی به فراخور آنچه ذکر شد در ساخت شیوه تولید آسیایی از وجوهی برخوردار شدند که هریک از آنها به عنوان یکی از زیر مجموعه‌های اصلی در تعیین نقش روستایی که در این فراز تشخص جغرافیایی منحصر بفردی را بروز داده، بسیار شایان توجه هستند. ویژگی‌هایی نظیر نظم اجتماعی شاخص، تسلط مولفه‌های خودمحوری و پدرسالارانه بنا به شرایط خاص زیست اجتماعی، تحت لوای تمدن قبیله‌ای، سرنخ شکل‌گیری ساختار ویژه‌ای شد که روستا در آن معرف شیوه تولید آسیایی به عنوان یک نوع صورت‌بندی متمایز از سایر نظام‌های تولیدی است. در مرکزیت نتیجه تفسیر مقولات هسته‌ای حاصل از تحلیل داده‌های این پژوهش، روستا شاخصه اصلی و محور گفتمان وجه تولید آسیایی شناخته شده است.

نتیجه‌گیری

در این پژوهش با محوریت قرار دادن روستا به عنوان پدیده‌ای که به نظر می‌رسد طی بررسی‌های صورت گرفته در گذار تاریخی نظریه وجه تولید آسیایی کمتر مورد توجه بوده است، سعی شد به این نکته اشاره گردد که اساسا روستا بنیان و نقش کانونی شکل‌گیری نظریه را به عهده داشته و در واقع روستا در این نظریه، اهرم و بازوی اجرایی شیوه تولید آسیایی تلقی می‌شود. به طوری که سایر مولفه‌ها نیز تحت‌الشعاع این مهم قرار گرفتند. به ویژه در مطالعاتی که جامعه آماری را شامل می‌شوند و نظریه در آنها مورد سنجش و بررسی قرار گرفت، مساله روستا در رابطه با شیوه تولید آسیایی از چنان اهمیتی برخوردار است که پر بیراه نیست اگر ادعا شود روستا پایه و زیربنای نظریه موسوم به شیوه تولید آسیایی در نگاه مارکس است. شایان ذکر است برداشت‌ها و بررسی‌هایی که در این تحقیق از شیوه تولید آسیایی صورت گرفته، از زاویه‌ای مرتبط با روستا نبوده است؛ اگر چه در بیشتر مطالعات و تفسیرها، به مباحث پیرامون روستا توجه شده است. در این راستا پژوهش حاضر سعی بر آن داشت به روستا در جایگاهی اشاره کند که مهم‌ترین عنصر گفتمان شیوه تولید آسیایی شناخته شود، و یک واحد مبنایی بسیار حائز اهمیت است که در این پژوهش بیشتر مورد تمرکز و بررسی قرار گرفته، از آن جهت که اساسا ریشه تفکر مارکس و پرداختن به مساله شیوه تولید آسیایی از این زاویه نشات گرفته است. بر این اساس، دو نتیجه کلی از تحقیق حاضر قابل استحصال است. نخست جایگاه روستا در شیوه تولید آسیایی و ویژگی‌های روستا در این نظریه، و سپس انتقاداتی که بر این ویژگی‌ها وارد شده است.

نتایج حاصل حاکی از آنست که ساختار اصلی نظریه شیوه تولید آسیایی بر روستاها استوار است؛ در این روستاها، ویژگی‌هایی مانند اجتماع استبداد زده، واحد جغرافیایی متاثر از قدرت متمرکز، دارای حاکمیت اقتصاد معیشتی، دارای خودکفایی، مدیریت تک وجهی و دارای نظم اجتماعی بسته در شیوه تولید آسیایی دیده می‌شود. با این حال ابهاماتی در برخی ویژگی‌ها دیده می شود. برای

[1] - Marx
[2] - Csaba
[3] - Fogel

[Downloaded from isharat.khu.ac.ir on 2026-10-30]
[DOR: 20.1001.1.23222131.1404.14.54.7.1]
[DOI: 10.66224/serd.14.54.1]

مثال، منتقدان معتقدند تحلیل مارکس درباره دهکده‌های خودکفا جای شک دارد، چراکه اساسا وی شناختی از جوامع شرقی و تاریخ آنها نداشته است و نظر وی قابل تعمیم نیست. یا در مثالی دیگر، عرفان حبیب، طی بررسی‌هایی به تجارت محلی و رابطه دهقان و بازار در هند، اشاره دارد که اهمیت فراوانی داشت و در تنافی با موضوع فقدان پویایی روستاها است که مارکس ابراز داشته است. در هند دوره اکبرشاه، تجارت محلی عبارت بود از بازرگانی میان شهر و دهکده‌های اطراف و روستای هند، برخلاف آنچه مارکس و مدافعان نظریه او نگاشته‌اند، به صورت همزیستی نوعی جماعت و مناسبات پایاپای سازمان یافته بود که مانع از انزوای بی‌تحرک است. همچنین بنا به نظر منتقدان شیوه تولید آسیایی در ایران نیز مشکل بتوان وضعیتی را یافت که احکام پایه‌ای مارکس و انگلس در شیوه تولید آسیایی را تایید کند. چرا که برای نمونه، در سده‌های سوم تا پنجم هجری قمری که دوران شکوفایی اقتصادی–فرهنگی یا عصر زرین فرهنگی ایران شمرده می‌شود؛ مورخان از ابر شهرهایی مثل نیشابور، اصفهان، ری و شیراز نام می‌برند که تولیدات پیشه‌وری و بازرگانی در آنها رواج فراوان داشت. درباره خلاف نظر مارکس در چین، به موارد تاریخی دیگری نیز می‌توان اشاره کرد که در تضاد با تز (برنهاد) نظام دهکده‌های مارکس است. برای نمونه، لاتورت سفرنامه‌نویس اروپایی سده چهاردهم میلادی در چین دویست شهر را دیده بود که همگی از ونیز بزرگ‌تر بودند. یا بنا به نظر پروفسور کاسمینسکی، در سده‌های دهم و یازدهم دوران امپراتوری تانگ و سونگ، چینی‌ها از لحاظ سطح فرهنگی به شکل قابل ملاحظه‌ای از اروپا جلوتر بودند و قدیمی‌ترین روزنامه جهان به نام پیام پایتخت در سده هشتم به فرمان امپراطور تانگ در چین انتشار یافت. در عصر تانگ‌ها فرهنگستان خاقانی بنیان گذاشته شد و به نوشته دانشنامه بریتانیکا چین دویست سال پیش از ایتالیا مشعل نهضت اومانیسم را برافروخت.

باتوجه به نتایج بدست آمده توسط این تحقیق، انسجام کشاورزی و صنایع دستی در قالب اقتصاد خرد و بسته در واقع به نوعی یکی از شاخص‌های شکننده بودن اقتصاد به عنوان زیربنای مناسبات انسانی در نظر گرفته شده است که یکی از وجوه آن نیز محدودیت مالکیت خصوصی و قدرت گرفتن شیوه‌های اشتراکی تولید است اما در این مورد نیز انتقادهایی صورت گرفته که پیرو آنها گوهر نظام‌های اشتراکی نه آن گونه که مارکس اذعان داشته مانع پیشرفت و رواج اقتصاد سنتی بود، بلکه نظام‌های اشتراکی همچون بنه در ایران بازتاب نوعی همیاری اجتماعی است، یا وجود پانچایات‌ها در هند که نوعی نهاد ریش سفید در روستاها بود که بیشتر جنبه عمومی داشت. در برخی منابع مانند توضیح موریس گودلیه، گفته شده است فرایافت استبداد شرقی ساده‌ترین شکل بود تا در پوشش آن پادشاهان مطلقه فرانسه توسط جامعه‌شناسان و مورخان انتقاد گردد و جنبه ایهامی دارد نه یک واقعیت تاریخی که اختصاصا در شرق رخ داده باشد (خسروی،۱۳۹۷).

ملاحظات اخلاقی

نویسندگان اصول اخلاقی را در انجام و انتشار این پژوهش علمی رعایت نموده‌اند و این موضوع مورد تأیید همه آن‌هاست.

مشارکت نویسندگان

میزان مشارکت نویسندگان در مقاله به طور یکسان بوده است.

تعارض منافع

بنا بر اظهار نویسندگان این مقاله تعارض منافع ندارد.

حامی مالی

مقاله حاضر حمایت مالی نداشته است.

سپاسگزاری

نگارندگان بر خود لازم می‌دانند از تک تک افراد پاسخگو به سوالات تحقیق صمیمانه سپاسگزاری نمایند.

منابع

ابن خلدون، ابوزید عبدالرحمن (۱۳۵۹). *مقدمه ابن خلدون*. ترجمه محمد پروین گنابادی، تهران: *بی نا*.

[Downloaded from isharat.khu.ac.ir on 2026-10-30]
[DOR: 20.1001.1.23222131.1404.14.54.7.1]
[DOI: 10.66224/serd.14.54.1]

ابن ندیم، محمد بن اسحاق (۱۳۸۱). *الفهرست ابن ندیم*. ترجمه محمد رضا تجدد، تهران: *نشر اساطیر*.
ارسطو (۱۳۶۴). *سیاست*. ترجمه حمید عنایت، تهران: *انتشارات خوارزمی*.
استنفورد، مایکل (۱۳۸۴). *درآمدی بر تاریخ پژوهی*. ترجمه مسعود صادقی، تهران: *انتشارات سمت*.
امیرخسروی، بابک (۱۳۹۷). *دولت در ایران نقدی بر نظریه شیوه تولید آسیایی مارکس*. تهران: *نشر اختران*.
انگلس، فردریش (۱۸۵۳). *نامه انگلس به مارکس*. مکاتبات مارکس وانگلس در باب ماتریالیسم تاریخی. لندن: *انتشارات سازمان وحدت کمونیستی*.
بهفروز، فاطمه (۱۳۷۸). *فلسفه روش شناسی تحقیق علمی در جغرافیا*. تهران: *انتشارات دانشگاه تهران*.
بیک محمدی، حسن (۱۳۸۶). *مقدمه‌ای بر جغرافیای تاریخی ایران*. اصفهان: *انتشارات دانشگاه اصفهان*.
حمید، حمید (۱۳۵۶). *علم تحولات جامعه*. تهران: *انتشارات سیمرغ*.
رویان، پ (بی تا). *درباره ماتریالیسم تاریخی*. بی جا: *بی نا*.
طبری، احسان (۱۳۵۸). *برخی بررسی‌ها درباره جهان بینی‌ها و جنبش‌های اجتماعی در ایران*. تهران: *نشرآلفا*.
کاتوزیان، همایون (۱۳۹۲). *اقتصاد سیاسی ایران*، تهران: *نشر مرکز*.
کریستنس، آرتور (۱۳۶۷). *تاریخ ایران زمان ساسانی*. ترجمه رشید یاسمی، تهران: *نشر صدای معاصر*.
کریمی، عطاء الله (بی تا). *شناخت*. تهران: *انتشارات مجموعه آشنایی با فلسفه اسلامی*.
کورنین، جان (۱۹۶۳). *اساس مارکسیسم- لنینیسم*. مسکو.
مارکس (۱۹۷۷). *انتقادی بر نظریهٔ هگل دربارهٔ دولت*. از مجموعهٔ نوشته‌های اولیه، لندن.
مارکس (۱۳۶۳). *گروندریسه (مبانی نقد اقتصادی سیاسی)*. ترجمه باقر پرهام و احمد تدین، تهران: *نشرآگاه*.
مارکس، انگلس، لنین (۱۹۷۰). *مقدمه طولانی درباره جوامع پیشاسرمایه‌داری*. پاریس.
مارکس، کارل (۱۳۵۲). *صورت بندی‌های اقتصادی پیشاسرمایه‌داری*، ترجمه خ پارسا، *بی نا*.
مارکس، کارل (۱۳۶۳). *گروندریسه (مبانی نقد اقتصادی سیاسی)*. ترجمه باقر پرهام و احمد تدین، تهران: *نشرآگاه*.
مارکس، کارل (۱۳۸۰). *درباره تکامل مادی تاریخ (دو رساله و ۲۸ نامه مارکس وانگلس)*. ترجمه خسرو پارسا، نشر دیگر.
مارکس، کارل و انگلس، فردریش (۱۹۷۶). *ایدئولوژی آلمانی*. ترجمه زوبین قهرمانی، مسکو: *انتشارات پروگرس*.
ماهرویان، هوشنگ (۱۳۸۱). *تبارشناسی استبداد ایرانی ما*. تهران: *نشر بازتاب نگار*.
منتسکیو (۱۳۷۰). *روح القوانین*. ترجمه علی اکبر مهتدی، تهران: *انتشارات امیرکبیر*.
هرودوت (۱۳۵۶). *تاریخ هرودوت*. ترجمه وحید مازندرانی. تهران: *انتشارات فرهنگستان ادب و هنر ایران*.

[Downloaded from isharat.khu.ac.ir on 2026-10-30]
[DOR: 20.1001.1.23222131.1404.14.54.7.1]
[DOI: 10.66224/serd.14.54.1]

References

Amir Khosravi, B. (1997). *The State in Iran: A Critique of Marx's Theory of the Asiatic Mode of Production*. Tehran: Akhtaran Publishing House. (in Persian)

Aristotle. (1985). *Politics*. Translated by Hamid Enayat, Tehran: Al-Khwarizmi Publishing House. (in Persian)

Behforuz, F. (1999). *Philosophy of Methodology of Scientific Research in Geography*. Tehran: Tehran University Press. (in Persian)

Bek Mohammadi, H. (2007). *Introduction to the Historical Geography of Iran*. Isfahan: Isfahan University Press. (in Persian)

Bhadra, B. (1980). *Marx's Views on india*: acritique of the Asiatic mode of prpduction, A Thesis Submitted to the School of Graduate Studies in Partial Fulfilment of the Requirements for the Degree Master of Arts McMaster university.

Bhattacharya, S.C. (1978). *Sorne Aspects of Indian Society*. Calcutta: Firma Kim Mukhopadhyay.

Choe, J-H. (1987). Asiatic" or "Feudal" - *How to Define the Precapitalist Mode of Production in Korea*?, Internationales Asienforum, 18 (1/2).

Christensen, A. (1988). *History of Iran during the Sassanid Period*. Translated by Rashid Yasemi. Tehran: Sada-e-Moser Press. (in Persian)

Cornin, J. (1963). *The Foundations of Marxism-Leninism*. Moscow. (in Persian)

Csaba, E. (1981). the asistic mode of production in Africa Author(s).

Engels, F. (1853). *Letter from Engels to Marx*. Correspondence between Marx and Engels on Historical Materialism, London: Communist Unity Organization Publishing House. (in Persian)

Fogel, J. (1988*). The Debates over the Asiatic Mode of Production in Soviet Russia, China, and Japan Author*(s). Source: The American Historical Review, 93(1), Published by: Oxford University Press on behalf of the American Historical Association.

Hamid, H. (1977). *Science of Social Developments*. Tehran: Simorgh Press. (in Persian)

Herodotus. (1977). *The History of Herodotus*. Translated by Vahid Mazandarani, Tehran: Iranian Academy of Literature and Art Publications. (in Persian)

Hobsbawm, E. (1975). Introduction. Karl Marx, *Pre-Capitalist Economie Formations*. New York: International Publishers. Il Pp. 1-65 in

Ibn Khaldun, A. Z. A. R. (1970). *Introduction to Ibn Khaldun*. Translated by Mohammad Parvin Gonabadi, Tehran: Bi Na. (in Persian)

Ibn Nadim, M. I. (1982). *Al-Fihrist Ibn Nadim. Translated by Mohammad Reza Tajdab*. Tehran: Asatir Publishing House. (in Persian)

July, R. (1975*). Precolonial Africa: an economic and social history*, Publisher: New York: Scribner. https://www.bibli.com

Karimi, A.A. (Bita). *Knowledge*. Tehran: Publications of the Islamic Philosophy Collection. (in Persian)

Katouzian, H. (2013). *Political Economy of Iran*. Tehran: Markaz Press. (in Persian)

Kiernan, V. G. (1974). *Marxism and amprialism*, studies, Istanbul Bil Gi university Library.

Lawrence, K. (1994). *Asiatische Produktionsweise*, in: W.F Haug (ed.) Historisch

LeGrand, C. (1990). Queen's University, the shift in the world economy on economic strategies and social relations in the Third World; with the concept of moral economy; and with the innovative use of regional perspectives and new sources to study rural history. *CanadialJ Journal of HislOry/AnlJaJes canadiennes d'hisroire xxv*.

Lenin, V. I. (1907). *The Agrarian Programme of Social-Democracy in the First Russian Revolution*. (1905-1907). from marxists.org /archive/ lenin/works/ 1907/ agrprogr/ index.htm

Lenin, V.I. (1920). Draft Theses on National and Colonial Questions for the Second Congress of the Communist International, from marxists.org/ archive /lenin/ works/ 1920/ jun /05.htm

Lichtheim, G. (1967). *the Concept of ideology*, N.Y., Random House.

Mahroyan, H. (1381). *The Genealogy of Our Iranian Despotism*. Tehran: Baztab Negar Publishing. (in Persian)

Marx, Engels, Lenin. (1970). *A Long Introduction to Pre-Capitalist Societies*. Paris. (in Persian)

Marx, K,. & Frriedrich, E. (1971). manifest of the commonist party, progress publishers, Moscow.

Marx, K,. & Frriedrich, E. (1983). *the portable karl marx*, ed.eugene kamenka,new York,penguin book.

[Downloaded from isharat.khu.ac.ir on 2026-10-30]
[DOR: 20.1001.1.23222131.1404.14.54.7.1]
[DOI: 10.66224/serd.14.54.1]

Marx, K. (1973). *Grundrisse (Foundations of the Critique of Political Econorny)*. Translated by Martin Nicolaus. Hamondsworth: Penguin Books Ltd.

Marx, K. (1973). *Pre-capitalist Economic Formations*. Translated by Kh. Parsa, without a name. (in Persian)

Marx, K. (1977). *A Critique of Hegel's Theory of the State*. From the Collection of Early Writings. London. (in Persian)

Marx, K. (1981). *On the Material Development of History (Two Treatises and 28 Letters of Marx and Engels)*. Translated by Khosrow Parsa, Other publications. (in Persian)

Marx, K. (1984). *Grundrisse (Fundamentals of Political Economic Criticism).* Translated by Baqir Parham and Ahmad Tedin, Tehran: Agha Publishing House. (in Persian)

Marx, K. (1984). *Grundrisse (Fundamentals of Political Economic Criticism).* Translated by Baqir Parham and Ahmad Tedin, Tehran: Agha Publishing House. (in Persian)

Marx, K., & Engels, F. (1976). *The German Ideology*. Translated by Zubin Ghahremani, Moscow: Progress Publishing. (in Persian)

Montesquieu. (1991). *The Spirit of the Laws*. Translated by Ali Akbar Mohtadi, Tehran: Amir Kabir Publishing. (in Persian)

Royan, P. (Be-Ta). *About Historical Materialism*. Bi-Ja: Bi-Na. (in Persian)

Stanford, M. (1985). *An Introduction to Historical Studies*. Translated by Masoud Sadeghi, Organization for the Study and Compilation of Humanities Books in Universities. Tehran: Samt Publishing House. (in Persian)

Tabari, E. (1979). *Some Studies on Worldviews and Social Movements in Iran*. Tehran: Alfa Press. (in Persian)

[Downloaded from isharat.khu.ac.ir on 2026-10-30]

[DOR: 20.1001.1.23222131.1404.14.54.7.1]

[DOI: 10.66224/serd.14.54.1]